

Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Doktori Iskola

Imre Sándor

A modern graffiti kiterjedései
Plurális rétegek a nyilvánosság terében

DLA értekezés tézisei

Témavezető: Somody Péter, DLA, habil, egyetemi tanár

2023

Párhuzamos szálakon futó alkotói praxisom egyik jelentős állomása a Pécs határában létrejött *Blank Cube Gallery projekt*, amire nem könnyű szokványos műtárgyként tekinteni, hiszen a három évig tartó installálás során egy használaton kívüli laktanyában, változó intenzitással helyeztem el falfestményeket, majd hagytam sorsukra őket. A helyszín önkényes elfoglalásának gesztusa és a bárki számára hozzáférhetővé tett alkotásaimhoz fűződő viszonyom nehezen illeszthető a kortárs képzőművészeti intézményrendszer, vagy a műtárgykereskedelem működésébe, könnyen társítható viszont ahhoz a sokszor önműködő, máskor nagyon is irányított popkulturális termékhez, amit értekezésemben *modern graffitiként* jelölök meg.

Rajzok és feliratok nyilvános terekbe helyezése az önkifejezés egy ősi formája, amit a hetvenes évek keleti parti Amerikájának városaiban mozgalommá szervezett az utcai élet és a média. A gyermeki egocentrizmusból akár függőssé is alakuló alkotói habitus, a konvenciók elleni kamaszlázadás és a tudatos karrierépítés lehetősége mind jellemzi ezt a félévszázados irányzatot, amit írásomban egy felnövéstörténet analógiájával élve igyekszem elővezetni.

A modern graffitire mint kulturális tereket összekötő eszközre tekintve gyakran botlunk olyan tudományterületekbe, mint a fejlődéslélektan, a szociológia, a büntető vagy a szerzői jog, a politika, az urbanisztika vagy a médiatudományok, értekezésemben azonban leginkább a képzőművészet és a vizuális kultúra irányából érkező szubjektív látásmódom hangsúlyos. Személyes utamat is áthatja ez a sokirányú terjeszkedés, a határokon egyensúlyozás, az intuitív döntések, aminek alapja kamaszkorom legmeghatározóbb kulturális érája és annak speciálisan kelet-közép-európai nézőpontja. Ebből a pozícióból szemlélem a graffitit mint transzkulturális terméket, ami írásomban elsőként a globális kultúraáramlás szempontjából kerül vizsgálat alá. Nagyon kevés földrajzi értelemben behatárolható stílusváltozatot fedezhetünk fel a vizsgált munkák esetében, az egységes nyelvezetet főként az egyéni irányok és a hordozó tulajdonságai oldják fel. Bár lineárisan, történeti egymásutániségben is rendezhető volna a stílus fejlődéstörténete, hiszen fél évszázad alatt nőtte ki magát gyerekek játékból világméretű művészeti irányzattá, én mégis a párhuzamosan létező, különböző habitusok és célok alá tagozódó példákkal mutatom be azt a térbeliséget, amivel megvilágítható, ha úgy tetszik illusztrálható korunk szellemi légköre.

Foucault szavaival élve a huszadik század vége a „tér korszaka”. Ez a tér társadalmi interakciók, cselekvések által újra és újra létrejövő folyamatként van jelen. Állandóan változó társadalmi konstrukció, aminek eszköze a nyelv.

Az utcaművészet vizuális nyelve és plurális elrendeződése ilyen módon illeszthető a posztmodern térbeliségbe. A vizuális kommunikáció szerepének kiterjedésével igen

szembetűnő, hogy a modern graffiti útja és kompozíciói alátámasztják a korszellem térbeli mintázatát, aminek bemutatására különböző attitűdöket felmutató alkotók példáival teszek vállalást. A mellérendelő viszonyban álló területek nem egymást meghaladó stílustörténeti szakaszok, hanem azonos gyökerekből táplálkozó elágazások. Ezt a térbeliséget kapjuk, amikor egy kiterített térképként tekintünk a városszerte graffitik által fedett területekre, de akkor is, ha az állandóan változó, cselekvés útján megteremtett posztmodern terek létrehozóiként vizsgáljuk az otthagyt jeleket. Áttekintésem kutatási szempontjaiból ugyanakkor nem hiányzik a vizualitás felőli közelítés sem. Egészen a legalapvetőbb benyomásokig árok vissza, amikor a *tagek* és *throwupok* egységbe olvadó kulisszateremtő erejét, a helyszínekhez köthető látványvilágukat és csatolt tartalmaikat emelem ki. Utazó művészek és a valós teret használó ismeretlen alkotók hagyják ott kézjegyüket különböző koncentrált felületeken, aminek az egységes látványa adja a műfaj stílusjegyeit. Az egymásmellettség, az állandóan változó esetleges kompozíció, a felület és anyaghasználat behatárolhatatlansága teszi a vizuális kommunikáció hálózatában elfoglalt helyén túl esztétikai minőséggé a nyilvános terek kortárs városi folklórját.

Írásomban gyakori párhuzamot vonok a kollázs technikának kompozíciós elveivel, valamint a hozzá társított megjelenési formákkal és a graffitiben felfedezett szerkesztési eljárásokkal. Az ismétlődő képi idézeteken, a hangsúlytalan kompozíciókon, fedéseken és a *D.I.Y.* jellegén túl az egyénin túlmutató közös hang és a szubkulturákhoz fűződő asszociációk mentén mutatható ki összefüggés. A hivatalos képzéstől távol, az utcai közegben helyet foglaló stílusirányzatban gyakori az infantilis attitűd és a popkulturális tartalmakat használó képi elem. Gazdag színfoltja a kortárs térnek, egyéniségeken és mutációkon keresztül érkezik meg a művészet diskurzusába, azonban az az általános benyomásunk, hogy az összkép hullámzó minőségű, és igencsak megosztó. Ezért tagolom főként a kulturális térben elfoglalt pozíciójuk és cselekvésükhöz társított motivációjuk és viselkedésmódjuk szerint a felsorakoztatott példákat.

'*Cornbread*' első felirata óta kerülnek elő olyan alkotók, akik számára a lényeg nem az esztétikai megfontolások között, hanem magában a közlésben keresendő. Az olvasható íráskép, a megközelíthetetlen helyekre elhelyezett tagekhez társuló vakmerőség, a feliratok gyakorisága azt a habitust idézi, ahonnan a mozgalom indult. Ebben az irányzatban is felfedezhető a kizárólag önmagáért létező, kétes hírnévre törő szándék, de ide sorolhatom a szinte militarista jegyeket felmutató szerveződések is, akik jól összehangolt akciókkal uralják le a nagyvárosok metró- és utcahálózatait és írják fel csapatuk nevét a leglátványosabb helyekre. Hasonlóan agresszív eszközökkel élnek, ám társadalom- illetve rendszerkritikai felhangot társítanak

akcióikhoz, akik valamilyen sérelmüknek, véleményüknek adnak hangot a graffiti eszközével. A vandalizmus, a rongálás érvényes kapitalizmuskritika lehet, egy önvédelmi reakció, hiszen az utcán formálódó stílus a fogyasztásra sarkaló reklámokban, a divatban vagy akár hatalmi reprezentációban való felhasználása könnyen hiteltelenítheti az alapjaiban ellenálló indíttatású mozgalmat.

A törvényi határok feszegetése a mai napig lényeges alapeleme az utcaművészetnek. Az illegálitás része a folyamatnak, a festést megelőzi a helyszín felkeresése, a taktika kialakítása, az anyagok beszerzése, a személyazonosság beazonosíthatatlanságára használt rejtőzködő betűkombinációkból alkotott álnevek használata és annak csak avatott olvasó általi értelmezhetősége, ami sokszor egy teljes alternatív életmódot igényel. Ez nem zárja ki a legalizált körülmények között, esetleg felkérésre készülő graffitiket sem a definíció hatósugarából, sőt ez a népszerűsítés sodorja a kanonizáció irányába, ami a törvényekben rögzített szankciókra is hatással van. Olyannyira változik a jogi megítélése ezzel a vandalizmussal gyakran azonosított irányzatnak, hogy szellemi terméknek tekintve rá a szerzői jogi precedensek egyre gyakoribbá kezdtek válni. Bár a rongálást érintő retorziók enyhítése érthető okokból nem elvárható, mégis kirajzolódik valami elmozdulás az értékek felőli megközelítés felé. A dolgozatomban feldolgozott New York-i *5Pointz* esete mérföldkőnek számít az önkényesség, a materiális és a szellemi tulajdon kérdésének jogi vitájában.

A világ jelenleg legfontosabb művészeinek jelentős hányada valamilyen módon kötődik a graffitihez. *Banksy*, *Basquiat* vagy *Shepard Fairey* különböző karrierútjaikon keresztül mutatták meg, hogyan válhat az utcai taktikákkal ötvözött közlésvágyból igazán egyéni művészi út, de témérdek példát látunk a névtelenségbe burkolózó magas színvonalon alkotó stílushű művészek következetes munkájára is. A *posztgraffiti*, ahol már nem válik el az underground a kanonizált alkotásoktól, ahol a digitális térnyitás újraértelmezi a valós terek szerepét, ezáltal a személyes jelenlét érvénye is meginog, egy arányos átmenetet képez a különálló diskurzusok között. Az elhagyatott helyeket kereső graffiti a közösségi médián keresztül megtarthatja, sőt megsokszorozhatja hírnevét, miközben a valós tér szervezésében, a kulisszateremtésben is kiemelt szerepet játszik.

A számtalan kiemelt példán és társított szakirodalmon keresztül próbálok értekezésemben megkeresni azokat a lehetséges motivációkat, indikátorokat, amik a graffiti mint kommunikációs eszközt megteremtették, és a ma látható állapotába hozták. Összetett kulturális szerepe tagadhatatlan, amiben okkal fedeztem fel alkotói szándékom gyökereit, nyilvánosságához fűződő viszonyomat. Hitem szerint sikerült interkulturális szerepét is

bizonyítanom, amikor a képzőművészet határterületein és azokon túl is találtam erre vonatkozó kikerülhetetlen referenciákat.

Válogatott Irodalomjegyzék

András Edit *Kulturális átöltözés – Művészet a szocializmus romjain*, Budapest, Argumentum, 2009.

András Edit, Turai Hedvig, „Vizuális Kultúra és kísértettan - beszélgetés Nicholas Mirzoeffal”, in *Műértő* 2002./10. 10–11. o.

Augé, Marc *Non-places: An Introduction to Supermodernity*, John Howe (ford.), London, Verso, 1995.

Barthes, Roland, „A szerző halála”, in *A szöveg öröme*, Babarczy Eszter (ford.), Budapest, 1996. 50–55. o.

Benjamin, Walter, „Az alkotó mint termelő”, in *Angelus Novus – Értekezések, kísérletek, bírálatok*, Budapest, Magyar Helikon, 1980.

Berger Viktor, „Georg Simmel térelmélete(i)”, *Szociológiai szemle*, 2016. 26(2).

Bey, Hakim *The Temporary Autonomous Zone, Ontological Anarchy, Poetic Terrorism*, (*Autonopedia New Autonomy Series*), Anti Copyright, 1985. 1991.

Brassai *Graffiti*, Paris, Flammarion, 1993. 2002.

Certeau, Michel de, „A hétköznapi felfedezése: A cselekvés művészete”, in *Replika* 2010/3.

Certeau, Michel de, „Séta a városban”, in Blaskó Ágnes, Margitházy Beja (szerk.) *Vizuális Kommunikáció Szöveggyűjtemény*, Budapest, Typotex, 2010. 355–366. o.

Csatlós Judit, „Részvételi Gyakorlatok szerepe a kortárs művészetben”, in *Replika* 2016/5. 151–165. o.

Doboviczki Attila T., „A város mint kép” in Szijártó Zsolt (szerk.) *KÖZ/TÉR Fogalmak, nézőpontok, megközelítések*, Budapest – Pécs, Gondolat, 2010.

Eric Ericson *A fiatal Luther és más írások*, Erős Ferenc, Pető Katalin (ford.) Budapest, Gondolat, 1991.

Faragó László, „Posztista terek”, in Faragó László (szerk.) *Kortárs térelméletek kelet-közép-európai kontextusban*, Dialóg Campus Kiadó, 2017.

Ferrell, Jeff *Crimes of Style, Urban Graffiti and the Politics of Criminality*, Boston, Northeastern University Press, 1996.

Foucault, Michel, „Eltérő terek”, in *Nyelv a végtelenhez, Tanulmányok, előadások, beszélgetések*, Debrecen, Latin Betűk, 1999.

Hárdi István, „Agresszió és a képi világ, az agresszió képi megjelenítése”, in Hárdi István (szerk.) *Az agresszió világa*, Budapest, Medicina, 103–113. o.

Harvey, David, „Az urbanizációs folyamat a kapitalizmusban: Egy elemzési keret”, in Jelinek Csaba, Bodnár Judit, Czirfusz Márton, Gyimesi Zoltán (szerk.) *Kritikai városkutatás*, Budapest, L’Harmattan, 2013. 55–88. o.

Hegyí Dóra, „Fellépni a figyelem hiánya ellen – interjú Sugár Jánossal”, in Szakács Eszter (szerk.) *PST – Sugár János public art tevékenysége*, Budapest, tranzit.hu, 2016. 66–89. o.

Heidegger, Martin, „Építés, lak(oz)ás, gondolkodás”, in Schneller István (szerk.) *Az építészeti tér minőségi dimenziói*, Budapest, Librarius, 2002. 257–270. o.

Kan, René Van *Untold Stories – Inside graffiti writing culture*, Publika, 2020.

Kepes György *A közösségi művészet felé, Tanulmányok a kortársi művészet és a modern világ együttműködésének lehetőségeiről*, Budapest, Magvető, 1978.

Kepes György *A látás nyelve*, Horváth Katalin (ford.), Budapest, Gondolat, 1979.

Kurdy Fehér János, „Egy fényarcheológus esetei szabad területekkel”, in Kurdy Fehér János, Cziglényi Boglárka, Lugosi Blanka, Szilágyi Szabolcs (szerk.), *LUGO / Graffiti*, Budapest, Equibrilyum könyvkiadó, 2022.

Lippard, Lucy R. *Pop Art*, London, Thames and Hudson, 1966.

Marchart, Oliver, „Művészet, tér és nyilvánosság(ok). Néhány észrevétel a public art, az urbanizmus és a politikai elmélet bonyolult viszonyához”, in Szijártó Zsolt (szerk.) *KÖZ/TÉR. Fogalmak, nézőpontok, megközelítések*, Budapest – Pécs, Gondolat, 2010. 306–323. o.

McIntyre, Lee *Post-Truth*, Cambridge, MIT Press, 2018.

McQuire, Scott, „A nyilvános tér megteremtése”, Lengyel Gyula (ford.) in Szijártó Zsolt (szerk.) *KÖZ/TÉR Fogalmak, nézőpontok, megközelítések*, Budapest – Pécs, Gondolat, 2010.

Mirzoeff, Nicholas, „Mi a vizuális kultúra”, in *Ex-Symposion*, 32–33.sz., 2000.

Moravánszky Ákos, M. Gyöngy Katalin *A tér – Kritikai antológia, Építészetelmélet a 20. században*, Budapest, TERC, 2007.

Müller Rolf *Emlékhelytelenítés, Képek és történetek – 1956 előtt és után*, in *Betekintő*, 2010/4.

Novy, Dumar *What Do One Million Ja Tags Signify?*, Possible books – Menetekel, 2019.

Pikó Bettina, „A deviáns magatartás értelmezési keretei a biopszichoszociális elmélet tükrében” in Pikó Bettina (szerk.) *A deviáns magatartás szociológiai alapjai és megjelenési formái a modern társadalomban*, Szeged, JATEPress, 2011.

RÁCZ Attila Endre, „Graffiti: Deviancia és művészet”, in PÍKÓ Bettina (szerk.) *A deviáns magatartás szociológiai alapjai és megjelenési formái a modern társadalomban*, Szeged, JATEPress, 2011. 151–159.o.

SCHUTZE, Gerhardt *Kulissen des Glücks: Streifzüge durch die Eventkultur*, Frankfurt – New York, Campus, 2000.

SIMMEL, Georg, „A nagyváros és a szellemi élet”, in Georg Simmel (szerk.) *Válogatott társadalomelméleti tanulmányok*, Budapest, Gondolat, 1973. 543–560. o.

SZIJÁRTÓ Zsolt, „A városi terek átalakulása”, in Szijártó Zsolt (szerk.) *KÖZ/TÉR Fogalmak, nézőpontok, megközelítések*, Budapest – Pécs, Gondolat, 2010.

WACLAWEK, Anna *Graffiti and Street Art*, London, Thames & Hudson Ltd., 2011.